

JE SUIS SOCRATE

Reenactment – Rekreation – Reflexion

Operation Opera

Skottorps slott
Söndag 17 juli 2016 kl. 18.00

Nyoperakompaniet Operation Opera, som vanligtvis arbetar med nya former av musikdramatik, ofta med ett kritiskt perspektiv, ironi och distans till konventioner, presenterar här en utvecklad konsertant uppsättning av Erik Saties sällan spelade symfoniska drama Socrate från 1918, i originalsättningen för kvinnliga röster och piano. Verket presenteras för scenen i ett konsertprogram med titeln Je suis Socrate som även innefattar annan musik av Satie, koreografi och scenografi.

Swedish opéra nouveau company Operation Opera, usually experimenting with new and contemporary forms of music drama, often with a critical perspective, irony and distance to conventions, here presents a concert production of Erik Satie's symphonic drama Socrate from 1918, in the original arrangement for female voices and piano. The work is presented on stage in a programme with the title Je suis Socrate which also includes other music by Satie, choreography and set design.

En färg är bildlig och bedräglig. Den är skavd och slipad, utbytt i lager, för att ersätta en annan färg. Denna sak är vit, som ägg, socker, kalv, salt, kokos och vissa fiskar (utan deras skinn) – kokta, inte levande. Så blir allt vitt, transparent och klart. Andra ting som sägs vara vita är oskuld (och arsenik), naivitet, filosofernas upplysning, ljuset i tunneln och så den där visionen om antikens arkaiska apparans. Endast det som är vitt kan bli smutsigt. Och det blir det. Sedan tvättar man det. Och det som inte är rent och vitt går alltid att måla över, radera, renoвера. Eller åtminstone dekorera med kladdig kristyr. Ingen minns hur det var, bara hur det är. Så vi minns inte. Vi bara är – här. Och allt är vitt innan det blir svart.

Socrate är något helt annat än både Saties gymnopedier och gnossienner och alla hans lättsamma och underfundiga små sånger och pianostycken som än idag förmedlar bilden av honom som humorist. Här är Satie seriös och ödmjuk. Vid det första offentliga uppförandet blev Socrate, som närmast kan beskrivas som ett profant oratorium, emellertid gravt felbedömt av en skrattande publik och förgivettagande recensenter som kallade stycket "ett monument av torr humor". Satie kände sig missförstådd.

Den excentriske Satie ville att Socrate skulle vara vitt – "vitt och rent som antiken" – och ska enligt egen utsago ha gått på en vit diet, bestående av endast vita matvaror, för att uppnå detta. Verket skrevs för en till fyra kvinnoröster och piano – senare tillkom en version för kammarorkester – och framfördes för allra första gången av Jane Bathori med tonsättaren själv vid tangenterna.

Prinsessan de Polignac, född Winnaretta Singer och amerikansk arvtagerska till förmögenheten efter symaskinsimperiet med samma namn, kom med beställningen. Eftersom hon hade studerat klassisk grekiska och hade en grekisk väninna, bestämdes det att Satie skulle komponera en musikalisk bakgrund till Platons Dialoger, som skulle kunna framföras i karmstolarna i prinsessans privata salong i Paris. Att verket beställdes för endast kvinnliga sångare hade förmodligen inte enbart konstnärliga orsaker; prinsessan hade levt i ett lavendeläktenskap och hennes lesbiska relationer skulle inom några år komma att avslöjas i en smärre skandal. Troligen var Satie omedveten om detta faktum när han arbetade med Socrate, som blev ett recitativiskt, symfoniskt drama.

Socrate har väckt beundran hos många, bland annat Gertrude Stein, men även John Cage, som transkriberade stycket för två pianon 1944 och senare komponerade Cheap Imitations, baserat på Socrate. Koreografen Merce Cunningham, Cages livs- och samarbetspartner, tog även han stort intryck av det och hans koreografier Idyllic Song och Second Hand bygger på Socrate.

DET BRINNER ÄN

Socrate tillhör, åtminstone i Sverige, inte Saties mest välbekanta och spelade verk, trots sitt eftermäle och sin progressiva art. Alla karaktärer i Socrate – ett verk för kvinnor i en queermiljö, initierat av en kvinna med ekonomisk makt – är män som gestaltas av kvinnliga röster. I en tid mellan sufragetter och garçonner, kvinnosakskvinnor och pojkflickor, är det svårt att inte tolka detta både som ett statement och ett självklart förhållningssätt till de rättighetsfrågor som stod på dagordningen, även om verket uppkom i en privilegerad och skyddad samhällsklass. Om vi inbillar oss att vi tar sjumilakliv inom genusfrågor och konstnärliga uttryck i dagens scenkonst när vi tillämpar en könsöverskridande rollbesättning i samtida verk och läsningar säger detta mer om hur begränsade vi idag är till vårt nyskapande, vår metod och vår fantasi, än om hur moderna vi är och om vilken föregångare ett verk som Socrate är.

Programmet Je suis Socrate är en hyllning till en yttrandefrihet som säger att oavsett vilka vi är, får vi vara de vi vill vara och ta vilka ord som helst i vår mun, privat eller offentligt. På det sättet blir både texten och karaktärerna allmän egendom, ting att bruka och kläder att klä på sig, klä upp sig i – och förklä sig och försvinna i när behovet finns eller lusten faller på. Återskapandet, referenserna och upprepandet av tidigare tolkningar, fragment och tillämpningar av materialet blir mer än en lek och en hyllning, det blir en poäng, som skuggorna i den eldbelysta grottan med sina ofullständiga avbildningar.

KVINNORNA BAKOM INITIALERNA

Texten till sången Daphénéo från 1916 är signerad 17-åriga **Mimi Godebska**, dotter till Saties goda vänner Cipa och Ida Godebska tillika brorsdotter till polsk-ryska pianisten och mecenaten Misia Sert, som studerat för Gabriel Fauré och i vars salong Erik Satie spelade Trois Morceaux en Forme de Poire då sällskapet informerades om att första världskriget brutit ut.

Bakom pseudonymen E. Weer står **Ellen Wester** (1873-1930), som kom att bli en av de stora svenska översättarna kring sekelskiftet 1900, men samtidigt en av de mest anonyma. Hon tillhörde den intellektuella kretsen kring halländska Klara Johanson. I Westers dagbok från de tonåren finns spår av ett brinnande intresse för tidens sociala och litterära frågor, som kvinnoemancipationen, parallellt med ett uppror mot förtryckande konventioner och en far som verkar ha motsatt sig att hon skulle ta studenten. Framförallt koncentrerade sig hon på polsk litteratur och skrev även för Dagens Nyheter och Lunds Dagblad. Hennes översättning av Platons Dialoger från 1914 är från samma tid som Victor Cousins franska översättning, vilken bildar underlag för Saties libretto till Socrate.

REENACTMENT

En kompositör från Honfleur
Blev missförstådd som kreatör
När hans tragedi
Togs för komedi
Som templets förkomna kulör

En arvtagerska från New York
Studerade klassiska språk
Tre kvinnor blev män
Som man blir en en
Och texten var ej ekvok

REKREATION

En sockersöt tös från Paris
Blev trött på att kallas chérie
Hon visa' ett lär
Och skar av sitt hår
Och ropade: Je suis Charlie!

REFLEXION

Det professionella operakompaniet Operation Opera utvecklar former och produktioner i nyoperagenren i Halmstad sedan 2010. Operation Operas mest uppmärksammade produktion är den konceptuella Anfasia-krönikan, som spelas som en följetong både i Halland och på nationell turné. Operation Opera är en mötesplats där professionella artister och välrenommerade musiker från hela Sverige varje år arbetar med konstnärlig musikdramatik och experimentella konsertarrangemang i kammarformat. Fokus ligger på samtida, alternativt bortglömd, musik och dramatik.

Ett mål är att befria både sig själva och publiken från manéren och klichéerna i den traditionella operan för att skapa en öppen och tillåtande scenisk process, som stimulerar kreativitet och experiment. Genom att experimentera med spelelement i operaproduktioner och -koncept har Operation Opera vuxit fram som ett av de mest radikala kammaroperakompanierna med sin utpräglade konstnärliga profil i det att man introducerar och fokuserar på formerna lajvopera, reenactmentgestaltning, musikdramatiskt rollspel och spelopera. Våren 2017 presenterar Operation Opera nästa stora, platsspecifika rollspelsopera i Halmstad, i miljöer med doft av urban exploring.

Agnes Wästfelt	Alciabiades, Phaedrus och Phaedo
Frida Alenius	Socrate
Hedvig Jalhed	Roller girl

Akane Kusakabe, piano

Visuell utformning av Agnes Wästfelt. Textinslag på svenska, koordinering och research av Hedvig Jalhed. Tack till Friedrich Gürtler för interpretationsråd.

Musik av Erik Satie (1866–1925)

LA PIÈGE DE MÉDUSE

VALSE

Pianomusik från pjäsen Medusas fälla från 1913 med text och musik av Erik Satie, i original för preparerat piano.

DAPHÉNÉO

Text av M. Godebska i översättning av H. Jalhed

Säg mig, Daphénéo, vad är det för ett träd vars frukter är gråtande fåglar?

Det trädet, Chrysaline, är ett fågelträd.

Ah! Jag trodde att hasselträd ger hasselnötter, Daphénéo.

Ja, Chrysaline, hasselträd ger hasselnötter, men fågelträd ger gråtande fåglar.

Ah! ...

SOCRATE

Text ur Gästabudet, Faidros och Faidon och av Platon i svensk översättning av E. Weer (framfört på franska i översättning av V. Cousin)

I. Porträtt av Sokrates

Alcibiades:

Jag vill försöka, mina vänner, att genom bilder uttrycka min beundran för Sokrates. Nu tror kanske han, att jag ämnar gyckla; men ingalunda, bilden skall ha sanningen och icke gyckel till syfte. Jag påstår alltså, att han fullkomligt liknar de där silenerna med pipor och flöjter, som man ser i bildhuggarnas verkstäder, och som, när de öppnas, befinnas innesluta gudastoder. Vidare påstår jag, att han liknar satyren Marsyas. --- Men flöjtblåsare

är du icke? Jo, en mycket beundransvärdare än han. Ty han förtrollade människorna med elst sitt instrument och sin starka mun, och så gör än i dag den som spelar hans melodier. --- Men du överträffar honom så till vida, att du utan instrument med blotta läpparna åstadkommer detsamma. --- Vad mig beträffar åtminstone, så skulle jag, I män, om jag ej vore rädd att förefalla er alltför rusig, kunna berätta och med ed styrka vad jag har haft att utstå genom hans vältalighet och för övrigt utstå än. Så snart jag hör honom, bul-tar mitt hjärta värre än någon korybants, och tårarna strömma, så talar han. Och jag ser, att många andra äro lika illa därän. ---

Detta är alltså vad jag och många med mig ha haft att lida genom den där satyrens flöjtspel.

(Socrates:)

[Ty] du har hållit lovtal över mig, och nu måste jag i min tur hålla lovtal över den till höger.

II. Vid Ilyssos strand

Socrates: Vi vika av här och följa Ilyssos, och sen slå vi oss ner i lugn och ro någonstades, var vi finna lämpligt.

Faidros: Det var då riktig tur, att jag händelsevis är barfota; du är det ju alltid. Nu gör det oss igenting, att vattnet sköljer över våra fötter, där vi gå, ja det är rent av behagligt, isynnerhet vid den här årstiden och så här dags på dagen.

Socrates: Gå före du och se efter, var vi skola slå oss ner.

Faidros: Ser du den där höga platanen?

Socrates: Ja visst.

Faidros: Där är skugga och lagom vind och så gräs att sitta på eller, om vi föredra, att ligga på.

Socrates: Gå på då!

Faidros: Säg mig, Sokrates, är det icke från något ställe vid Ilyssos här ungefär, som Boreas säga ha bortrövat Oreityia.

Sokrates: Jo, så påstås det.

Faidros: Kan det vara härifrån? Vattnet här är ju så inbjudande, så rent och så klart, just passande för flickor att leka vid.

Sokrates: Nej, längre ned, två tre stadier ungefär, där vägen till Agras tempel går fram. Ett altare åt Boreas lär finnas där också.

Faidros: Det visste jag inte. Men säg mig, vid Zeus, Sokrates, tror du, att den där sägen är sann?

Sokrates: Det vore inte vidare besynnerligt, om jag tvivlade, liksom våra vise göra. Jag skulle då helt förnumstigt säga, att Boreas' vind sopat ner Oreityia från de närlägen klipporna, där hon lekt med Farmakeia, och att, sedan hon sålunda fått sin död, det sagts, att hon blivit bortrövad av Boreas. Eller från Areopagen, ty en annan sägen går, att det är därifrån hon blivit bortrövad, inte härifrån. --- Men nog om den saken, min vän. Var det inte till det här trädet du ville föra mig?

Faidros: Jo visst.

Sokrates: En härlig viloplats, vid Hera! En reslig platan med vid krona, höga buskager, som ge härlig skugga, och så står trädet just i sin fulle blomning, så att det sprider välukt runt omkring. Och det förtjusande källsprånget, som rinner upp under platanen – fötterna kunna intyga, hur friskt vattnet är. Att döma efter bilderna och tempelskänkerna, tycks platsen vara en helgedom åt några nymfer och Akeolos. Luften här, det måste man säga, är också ovanligt ljuvlig. Det susar så sommarlikt till trädsyrornas kör. Men det bästa av alltsammans är ändå gräsmattan med sin sakta sluttning, så utmärkt att vila huvudet emot. Du är en förträfflig vägvisare att ha i okända trakter, min käre Faidros.

III. Sokrates död

Faidon:

Hela tiden, också de föregående dagarna, brukade jag och de andra besöka Sokrates, och vi samlades tidigt på morgnarna vid rådhuset, där rättegången ägt rum. Det ligger nära fängelset. Där väntade vi då under

samspråk, till dess fängelset öppnades, vilket skedde ganska sent. När det öppnats, begåvo vi oss in till Sokrates, och ofta tillbragte vi hela dagen hos honom. ---

Vi infunno oss, och dörrvakten, som brukade öppna, kom ut och tillsade oss att vänta, tills han kallade på oss. --- Ej lång stund därefter kom han och tillsade oss att stiga in.

Vid vårt inträde funno vi Sokrates nyss löst ur bojorna och Xantippa, du känner henne ju, sittande bredvid honom med hans lille son på armen.

Sokrates satte sig nu upp i bädden, drog till sig benet och gned det med handen. – Vad är det för en besynnerlig sak, mina vänner, utbrast han, detta som människorna kalla njutning. I vilket egendomligt samband det står med det till synes motsatta, smärtan!

– Hur så? – Emedan varje lust och olust är försedd liksom med en hake och med den fasthakar själen vid kroppen ... ---

Hur svårt skulle det icke vara för mig att övertyga andra människor om att jag icke betraktar mitt nuvarande öde som en olycka, då jag icke ens kan övertyga er, utan att ni frukta, att jag nu är mera dyster till sinnes än jag annars brukat vara. Ni tyckas anse mig för en sämre siare än svanorna, som sjunga allra ivrigast och mest – sjunga göra de alltid – då de märka, att de skola dö, och detta i sin glädje över att de skola få gå till den gud, vars tjänare de äro. ---

I sanning, Etekrates, jag har ofta beundrat Sokrates, men aldrig har jag varit mera hänförd av honom än vid det tillfället. ---

Jag råkade sitta till höger om honom på en pall invid bädden; han satt högre än jag. Nu strök han mig över huvudet, tog tag om håret i nacken – han brukade ofta leka med mitt hår – och sade: I morgon således, Faidon, skall du klippa av det här vackra håret.

Efter att ha sagt detta reste han sig och begav sig in i ett annat rum för att bada. Kriton följde med honom men bad oss vänta. ---

Återkommen till oss efter badet satte han sig ned men talade nu ej mycket. Snart kom också elvamännen tjänare, ställde sig fram-

för honom och sade: O, Sokrates! Över dig skall jag nog inte behöva beklaga mig som jag beklagar mig över andra, att de vredgas på mig och förbanna mig, då jag på arkonternas befallning bjuder dem att dricka giftet. Dig har jag under den gångna tiden lärt känna som den ädlaste och blidaste och bäste man, som någonsin kommit hit, och även nu är jag viss om att du ej vredgas på mig utan på de skyldiga – och du känner dem. Alltså – du vet ju med vilket bud jag kommer – farväl, Sokrates, försök att lugnt bära det oundvikliga. Han brast i gråt, vände sig om och gick ut.

Sokrates såg efter honom och sade: Farväl, också du. Vi skola göra som du säger. Därpå vände han sig till oss: Så hövisk den där mannen är! Hela denna tid har han brukar komma in och hälsa på mig, ibland har han språkat med mig, alltid har han visa sig vänlig, och hur hjärtligt han nu begråter mig! Men seså, Kriton, vi måste lyda honom, se till att någon bär in giftet, ifall det är rivet; om icke få han väl göra det själv. ---

Kriton vinkade då åt gossen, som stod i närheten. Denne gick ut, och eter en lång stund kom han tillbaka. Den som skulle framräcka giftet åtföljde honom och hade det med sig tillrett i bägaren. Då Sokrates blev honom varse, sade han: Välan, min gode man, du är ju förfaren i den här saken, vad har jag att göra? – Ingenting annat, svarade mannen, än att sedan du ducket vandra av och an, till dess du känner tyngd i enen; då skall du lägga dig ner. Verkan kommer av sig själv. Med dessa ord räckte han fram bägaren. ---

[Med dessa ord] förde han bägaren till munnen och tömde den raskt och utan motsträvighet.

Hittills hade de flesta av oss varit tämligen i stånd att hålla tårarna tillbaka, men när vi sågo honom dricka och sågo bägaren tömd, gick det inte längre för oss. Vad mig beträffar frambröto mina tårar oemotståndligt och flödade i strömmar, så att jag måste dölja mitt ansikte, där jag stod och grät över mig själv. Ty icke över honom grät jag utan över mitt eget olycksöde att bliva berövad en sådan vän. ---

Han vandrade av och an, men efter en stund förklarade han, att hans ben började kännas tunga, och han lade sig ner på rygg; ty det hade mannen tillsagt honom att göra.

Den som givit honom giftet kände då på honom och undersökte sedan gång efter annan hans fötter och ben; till sist tryckte han hårt på hans fot och frågade, om han hade någon känsel i den. Sokrates svarade nej. Sedan gjorde mannen på samma sätt med vadorna och undan för undan uppåt och lät oss se, hur han kallnade och stelnade. Även Sokrates själv kände på sig och sade, att när det kom till hjärtat, då skulle han vandra sin färde. Han var redan kall ända till underlivet, då han kastade av det hölje han haft över sig och sade dessa ord, som voro hans sista: Kriton, vi äro skyldiga Asklepios en tupp. Giv honom den, och glöm det icke. --- Strax därefter gick det en spritning genom hans lemmar, mannen avtäckte honom, och hans ögon voro Brustna. Kriton tillslöt då hans mun och ögon.

Så, Ekekrates, slutade vår vän, som – det våga vi väl säga – var den bästa människa vi känt och bland alla den visaste och rätträdigaste.

OM DE MEDVERKANDE:

Agnes Wästfelt, sopran, utexaminerades 2014 från det Kongelige Danske Musikonservatorium i Köpenhamn (post graduate-diplom) där hon studerade för prof. Kirsten Buhl Møller. Hon har tidigare studerat vid Musikhögskolan i Malmö, där hon tog både kandidat- och masterexamen för Britta Johansson. Vid sidan av sina studier har Agnes framträtt vid ett flertal tillfällen som sopransolist i oratorier och kammarensembler från barock till nutida musik och hon har setts i roller vid Palladium Barockfestival i Malmö som Second woman i Purcells Dido & Aeneas och Drottning Tomiri i Scarlattis Il Tigrane. Agnes utsågs till 2014 års Bayreuth-stipendiat av Svenska Wagner-sällskapet.

Frida Alenius, sopran, är utbildad vid Musikhögskolan i Malmö med dubbla examina från musiker- respektive lärarprogrammet. Hon har framträtt som solist i en rad verk, som exempelvis Händels Messias och Mozarts Kröningsmessa, och har medverkat som korist i Malmö Operas uppsättning av Wagners Parsifal. Frida har även kunnat höras i projekt med Palaestra Vokalensemble i Lund. Vid sidan av sånguppdragen studerar Frida för närvarande till kantor.

Hedvig Jalhed, sopran, är utbildad vid Musikhögskolan i Malmö och Operahögskolan i Stockholm. Hon har synts i roller på Confidencen Ulriksdals Slottsteater, Kungliga Operan och Malmö Opera, samt som solist med bland annat Sveriges Radios Symfoniorkester, Gävle Symfoniorkester och Helsingborgs Symfoniorkester. Hedvig Jalhed är aktiv dels som operasångare och dels som regissör, konceptdesigner och projektledare. Hon har mottagit ett flertal stipendier, bland annat från Kungliga Musikaliska Akademien. Från hösten 2016 är hon doktorand i scenisk gestaltning vid Högskolan för Scen och Musik i Göteborg.

Akane Kusakabe är ursprungligen från Tokyo och har utbildat sig på Musikhögskolan i Malmö både i piano- och cembalospel. De senaste åren har hon frilansat som konsertpianist, cembalist, kammarmusiker, kapellmästare och romansackompaniator. Hon har uppträtt på flera festivaler och opera/teatersällskap, bland annat Teater KEF, Ystadsoperan, Skånska Operan, Malmö Opera, Operafabriken, Båstad Kammarmusikfestival, Helsingborgs Pianofestival och Aurora Chamber Music Festival.